

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАУКОВО-ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том X

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1962

10746

57

НЗ4

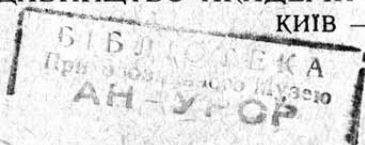
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАУКОВО-ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том X

16726

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1962



ПАЛЕОЗООЛОГІЯ

ПОШИРЕННЯ РЯДОЗУБИХ ПЛАСТИНЧАТОЗЯБРОВИХ
В СЕНОНІ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ЗАПАДИНИ

В. І. Гаврилишин

Група рядозубих пластинчатозябрових молюсків, які зустрічаються серед крейдових відкладів на території Галицько-Волинської западини, вивчена ще недостатньо. Мало відоме їх стратиграфічне і палеогеографічне поширення, не уточнена систематика, майже невідома їх палеоекологія.

Окремі відомості про рядозубих крейдових відкладів наводять Г. Пуш (1837), Р. Кнер (1848, 1852), А. Альт (1850), С. Плахетко (1863), Е. Фавр (1869), С. Заренчний (1874), В. Рогалья (1909), Я. Синевська (1923), С. І. Пастернак (1959) та ін. Згадані автори, за винятком С. І. Пастернака, подають лише описи фауни з відслонень і зовсім не наводять даних про фауну нижніх шарів. Вивчення фауни у всій товщі крейдових відкладів стало можливим в радянський час в результаті пробурення великої кількості глибоких свердловин, які пройшли всю товщу крейдових відкладів.

Група рядозубих пластинчатозябрових цікава тим, що деякі роди, особливо, як показав Р. Л. Мерклін (1949), рід *Leda* є важливим показником викопного середовища. Він становить інтерес і для стратиграфії тому, що зустрічається у великій кількості в тих шарах, де часто відсутні головні провідні скам'янілості і тим самим утруднений їх стратиграфічний поділ.

Матеріалом для написання цієї статті була велика колекція фауни, відібраної з кернів шести свердловин, серед якої налічується 380 екземплярів рядозубих молюсків.

Свердловини розміщені вздовж східної окраїни Галицько-Волинської западини, між Володимиром-Волинським і Дністром (рис. 1). Їх перелік, разом з даними про пробурені яруси та глибину залягання поверхні й підшови крейди, наводимо нижче. Згідно рішення наради Постійної комісії по крейдовій системі при Міжвідомчому стратиграфічному комітеті СРСР від 9 травня 1961 р., зону *Bostrychoceras polyplacum-Belemnitella langei* відносимо до верхнього кампану. Раніше цю зону вважали за нижній

маастрихт, її нижня межа відмічена на рисунках переривчастою лінією. Поділ крейдової товщі на яруси подаємо за С. І. Пастернаком.

Свердловина з с. Верхньодорожного, Миколаївського району, пройшла від верхнього кампану до споду турону з глибини 53 до 955 м (на рис. 2 і 3 показана лише верхня частина розрізу, в якій зустрічаються рядозуби). Свердловина з с. Волі-Висоцької, Нестерівського району (рис. 3), пройшла від верхнього маастрихту до нижнього сеноману з глибини 28 до 749 м, свердловина з с. Миколаєва, Бобркського району (рис. 4), — від верхнього кампану до сеноману з глибини 1 до 406,1 м, свердловина з с. Брюховичів, в околицях Львова (рис. 5), — верхній і частково нижній маастрихт з глибини 30 до 142 м. Діаметр керна там в середньому на 30% більший, ніж в інших свердловинах, тому він захопив більше органічних решток. Свердловина з м. Рогатина пройшла від сантону до сеноману з глибини 85,5 до 185,8 м, а свердловина з с. Березини, Володимир-Волинського району, — від верхнього кампану до споду турону з глибини 18 до 415 м.

На підставі вивчення кернів згаданих свердловин можна дати коротку характеристику літологічного складу окремих ярусів. Відклади сеноману складені глинистою крейдою і вапняками в с. Воля-Висоцька і детритовими іноцерамовими вапняками в с. Миколаєві і м. Рогатині.

Турон представлений білою м'якою (с. Березина) і твердою (м. Рогатин) крейдою, яка в інших свердловинах переходить в крейдоподібні вапняки. Карбонатність порід цього ярусу найвища і досягає 90—97,8%. Для визначення складу цього і наступних ярусів використано 288 аналізів порід, виконаних в лабораторії Науково-природознавчого музею АН УРСР. Опис деяких аналізів запозичено з праці С. І. Пастернака (1959).

Відклади коньяку складені переважно глинистими крейдоподібними вапняками; останні в районі Верхньодорожного переходять в сірі вапняки та пісковики, карбонатність яких становить 44—86%.

Сантон представлений у північних свердловинах глинистою крейдою (села Воля-Висоцька, Березина), пісковиками та мерге-

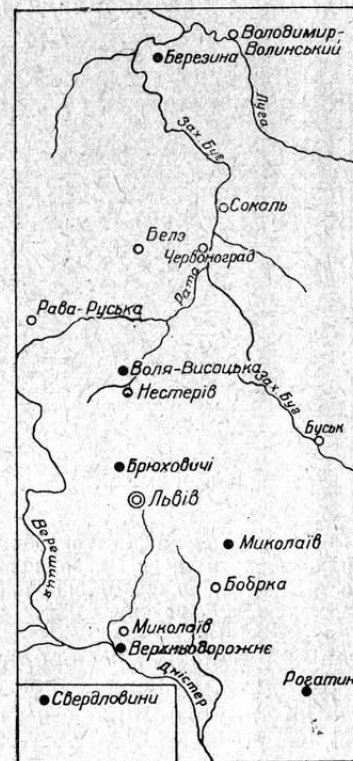


Рис. 1. Схема розташування свердловин, наведених в статті.

лями (с. Верхньодорожнє) і зеленувато-сірими мергелями — в інших свердловинах.

В кампані міститься м'яка глиниста крейда (с. Березина), світло-сірі мергелі (с. Воля-Висоцька), алевроліти і алевритисті мергелі (с. Верхньодорожнє).

Маастрихт представлений мергелями з домішкою алевриту. Загалом крейдові відклади на Волино-Подільській плиті представ-

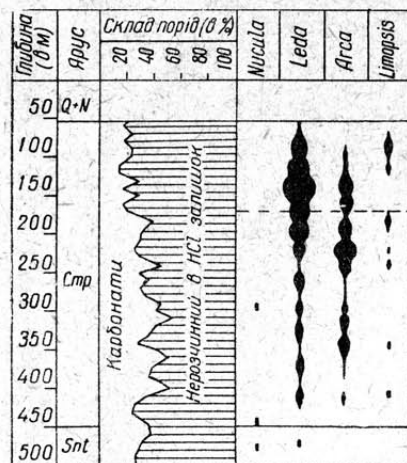


Рис. 2. Склад порід та поширення рядозубих в керні свердловини з с. Верхньодорожнє, Миколаївського району.

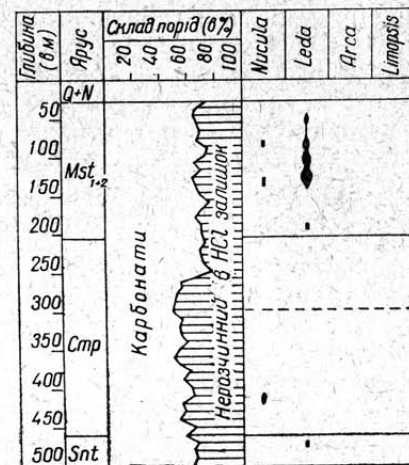


Рис. 3. Склад порід та поширення рядозубих в керні свердловини з с. Воля-Висоцька, Нестерівського району.

лені карбонатними породами, які в напрямі на південний захід переходять у мергелі, а далі — в алевроліти і пісковики. Це вказує на те, що в південних районах Галицько-Волинської западини була суша, з якої протягом від коньяку до маастрихту надходив теригенний матеріал — глина і пісок — в морський басейн. Це видно з того, що в районі Верхньодорожнього був близько берег і мала глибина. В районі с. Березини і м. Рогатина з суші надходила мала кількість уламків.

В результаті аналізу зібраної фауни виявлено деякі особливості в її територіальному і вертикальному поширенні, насиченості керна молюсками і кількості родів у кернах окремих свердловин.

Найбільшу кількість рядозубих молюсків — 262 екземпляри — виявлено в свердловині з с. Верхньодорожнього. У Брюховичах знайдено 101 екземпляр, у Волі-Висоцькій — 21, у Миколаєві — 6. В свердловинах з с. Березини і м. Рогатина рядозубих не виявлено. Відібрані екземпляри належать до чотирьох родів: *Nucula* — 4,5%, *Leda* — 60%, *Arca* — 27,9%, *Limopsis* — 7,6%. Характерною особливістю є те, що представники рядозубих зустрічаються лише у верхніх ярусах, починаючи з верхнього сантону до маастрихту (відповідно до цього рис. 2 і 3 починаємо від сантону).

Спочатку рядозубі зустрічаються поодинокі, далі поступово розвиваються і досягають розквіту в кампані і маастрихті. В кампані виявлено найбільшу чисельність рядозубих як за кількістю екземплярів (70,3%), так і за кількістю родів.

Найбільш численним є рід *Leda*, який становить порівняно з усіма іншими родами 60% і досягає максимуму в зоні *Bostrychocegas polyplacum*. Зокрема, у Верхньодорожньому на глибині 130—

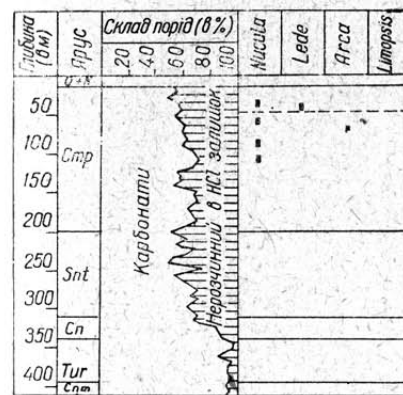


Рис. 4. Склад порід та поширення рядозубих в керні свердловини з с. Миколаєва, Бобрського району.

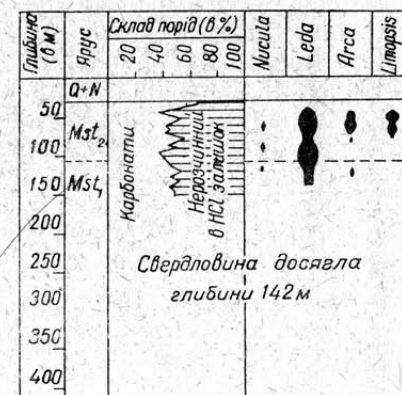


Рис. 5. Склад порід та поширення рядозубих в керні свердловини з с. Брюховичі (окол. Львова).

150 м представники роду *Leda* досягають густоти насиченості 13 екземплярів на 10 м керна (рис. 2).

В кампані досягає найбільшого розвитку і рід *Arca*, який в районі Верхньодорожнього з'являється в нижньому, а зникає у верхньому кампані. Місце найбільшого поширення роду *Arca* розміщене нижче, ніж роду *Leda*. Найбільша насиченість — 10 екземплярів на 10 м керна — зустрічається на глибині 220—230 м (рис. 2).

У маастрихті кількість рядозубих становить 24%, більшість яких представлена родом *Leda*. В районі Воля-Висоцька (на північ від с. Брюховичі) кількість рядозубих зменшується, а такі роди, як *Arca* і *Limopsis*, зовсім зникають.

Підсумовуючи дані про поширення рядозубих пластинчатозябрових серед крейдових відкладів Галицько-Волинської западини, можна зробити такі висновки.

1. Рядозубі майже зовсім відсутні серед таких висококарбонатних порід, як крейда і крейдоподібні вапняки, тому їх досі не знайдено в туронській крейді.

2. В Галицько-Волинській западині з'явилися рядозубі в сантоні, а пізніше поширилися тільки в тих районах, де відкладалися мергелисто-алевритисті осадки. Сприятливою для розвитку даної групи була, мабуть, наявність в осадку рослинного детриту, який часто зустрічається в південних районах западини. Найбільш численним був рід *Leda*.

3. Періоди розквіту і появи найбільшої кількості черепашок *Leda* і *Arca* не збігаються.

4. Рід *Nucula* поодинокими екземплярами зустрічається від сантону до маастрихту. Він найменш численний.

5. Характерною особливістю територіального розміщення рядозубих є їх відсутність в крайніх північно-східних і східних районах та поступове їх збільшення в західному напрямі, де між селами Брюховичі і Верхньодорожне досягають найбільшої кількості екземплярів і родів.

6. У південних районах Галицько-Волинської западини рядозубі вимерли наприкінці кампанського віку. Першими зникли представники роду *Arca*, пізніше — представники родів *Limopsis* і *Leda*. Причиною цього було, мабуть, значне зменшення рівня і збільшення рухливості води. На це вказує збільшення кількості та розмірів зерен алевриту в осадку.

7. Відсутність черепашок у верхніх кількох метрах керна можна пояснити вивітрянням порід у післякрейдовий період.

ЛИТЕРАТУРА

Мерклин Р. Л., *Leda* как показатель ископаемой среды, Труды Палеонтологическ. ин-та АН СССР, т. XX, 1949.

Пастернак С. И., Биостратиграфия крейдовых відкладів Волино-Подільської плити, Вид-во АН УРСР, К., 1959.

Alth A., Geognostisch-palaeontologische Beschreibung der nächsten Umgebung von Lemberg, Haidingers Naturwiss. Abh., Bd. III, Wien, 1850.

Favre E., Description des Mollusques Fossiles de la craie des environs de Lemberg en Galicie, Geneve, 1869.

Kner R., Versteinerungen des kreidemergels von Lemberg und seiner umgebung, Haidingers Naturwiss. Abh., Bd. III, 2 Abt., Wien, 1848.

Kner R., Neue Beiträge zur Kenntniss der Kreideversteinerungen von Ost — Galizien, Denkschr. Akad. Wiss. math.-naturw., cl. III, Wien, 1852.

Plachetko S., Das Becken von Lemberg, ein Beitrag zur Geognosie und Palaeontologie Ostgaliziens. Besond. Abd. aus dem Gimniasialprogramm, Lemberg, 1863.

Pusch G., Polens Paläontologie, Stuttgart, 1837.

Rogala W., O niektórych małżach senonu lwowsko-nagórzańskiego, Rozpr. Wyzd. mat.-przyr. Akad. Um. w Krakowie, Ser. B, t. 49, Kraków, 1909.

Syniewska J., Kilka nowych skamieniałości z kredy okolic Lwowa, Kosmos, t. XLVIII, Lwów, 1923.

Zaręczny St., O średnim ogniwie warstw cenomańskich w Galicyi wschodniej, Sprawozdanie Komisji Fizyograficznej, Akad. Um., t. VIII, Kraków, 1874.

РАСПРОСТРАНЕНИЕ РЯДОЗУБЫХ ПЛАСТИНЧАТО-ЖАБЕРНЫХ В СЕНОНЕ ГАЛИЦКО-ВОЛЫНСКОЙ ВПАДИНЫ

В. И. Гаврылишин

Резюме

Среди фауны, отобранной из керна шести буровых скважин, которые расположены на территории Галицко-Волинской впадины, выявлено 380 экземпляров рядозубых пластинчатожаберных

моллюсков. Они относятся к четырем родам: *Nucula*, *Leda*, *Arca*, *Limopsis*.

В крайних северо-восточных и восточных районах исследуемой территории рядозубых не обнаружено. Представители рядозубых встречаются только в верхних ярусах, начиная от верхнего сантона до маастрихта. В слоях, содержащих высококарбонатные породы, рядозубые отсутствуют.

Максимальное число рядозубых приурочено к слоям, сложенным с алевролитов и алевритистых мергелей (с. Верхнедорожное).

Своего расцвета достигают рядозубые в верхнем кампане. Наиболее численным является род *Leda*, который составляет 60% от всего количества отобранных экземпляров.

ЗМІСТ

Палеозоологія

- П. П. Балабай, До фауни цефаласпід Подільської плити 3
 С. І. Пастернак, *Chlamys (Aequipecten) Wiśniowski* — новий вид з верхньокрейдових відкладів 9
 С. П. Коцюбинський, Нові морфологічні ознаки в будові черепашок іноцерамів 12
 В. І. Гаврилишин, Поширення рядозубих пластинчатозябрових в сеноні Галицько-Волинської западини 16

Ботаніка

- К. А. Малиновський, Вологість ґрунту деяких трав'янистих асоціацій субальпійського поясу Карпат 22
 В. Г. Колищук, До характеристики типів ялинових і букових лісів Карпат за вологістю ґрунту 33
 І. В. Вайнагій, Вплив періодичного проморожування на проростання насіння деяких трав'янистих рослин Карпат 45
 Г. Я. Ермаченко, Деякі еколого-біологічні особливості щучника дернистого (*Deschampsia caespitosa* (L.) P. V.) на Чорногорі 55
 В. М. Мельничук, Реліктові місцезнаходження деяких видів листяних мохів у Львівській області 63
 К. О. Улична, Мінливість видів роду *Dicranum* Hedw. 70

Зоологія

- В. І. Здун, Дослідження личинкових форм *Digenea* в молюсках Української РСР і суміжних територій 75
 О. П. Кулаківська, Сезонні зміни у представників родини Caryophyllaeidae (Cestoda) в умовах західних областей УРСР 88
 М. Н. Тищенко, До вивчення тонкошийого цистицерка *Cysticercus tenuicollis* у сільськогосподарських тварин західних областей УРСР 94
 М. І. Сергієнко, Матеріали до вивчення видового складу присиснів та стьожкових червів водноболотних птахів верхньої течії Дністра 97
 І. К. Загайкевич, До вивчення поширення і біології вузькотілих златок роду *Agrilus* Curtis в УРСР 101
 М. І. Черкащенко, Чисельність, добова активність та склад їжі гніздових птахів долини верхньої течії Дністра 112
 М. П. Рудишин, Матеріали до вивчення миші жовтогорлої в західних областях УРСР 122
 Павло Павлович Балабай 128

СОДЕРЖАНИЕ

Палеозоология

- П. П. Балабай, К фауне цефаласпид подольской плиты 3
 С. И. Пастернак, *Chlamys (Aequipecten) Wiśniowski* — новый вид из верхнемеловых отложений 11
 С. П. Коцюбинский, Новые морфологические признаки в строении раковин иноцерамов 15
 В. И. Гаврылишин, Распространение рядозубых пластинчатозяберных в сеноне Галицко-Волинской впадины 20

Ботаника

- К. А. Малиновский, Влажность почв некоторых травянистых ассоциаций субальпийского пояса Карпат 32
 В. Г. Колищук, К характеристике типов еловых и буковых лесов Карпат по влажности почвы 44
 И. В. Вайнагий, Влияние периодического промораживания на прорастание семян некоторых травянистых растений Карпат 53
 Г. Я. Ермаченко, Некоторые эколого-биологические особенности щучки дернистой (*Deschampsia caespitosa* (L.) P. V.) на Чорногоре 62
 В. М. Мельничук, Реликтовые местонахождения некоторых видов листовых мхов во Львовской области 69
 К. О. Улична, Изменчивость видов рода *Dicranum* Hedw. 73

Зоология

- В. И. Здун, Исследование личиночных форм *Digenea* в моллюсках Украинской ССР и смежных территорий 87
 О. П. Кулаковская, Сезонные изменения у представителей семейства Caryophyllaeidae (Cestoda) в условиях западных областей УССР 93
 Н. Н. Тищенко, К изучению тонкошеего цистицерка (*Cysticercus tenuicollis*) у сельскохозяйственных животных западных областей УССР 96
 М. И. Сергиенко, Материалы к изучению видового состава сосальщиков и ленточных червей водноболотных птиц верхнего течения Днестра 100
 И. К. Загайкевич, К изучению распространения и биологии узкотелых златок рода *Agrilus* Curt. в УССР 111
 Н. И. Черкащенко, Численность, суточная активность и состав пищи гнездящихся птиц долины верхнего течения Днестра 120
 М. П. Рудишин, Материалы к изучению мыши желтогорлой в западных областях УССР 127
 Павел Павлович Балабай 128